

båda inskrifterna talas också om »dessa stenar». Tillsammans ha de bildat ett ståtligt minnesmärke, på samma gång över den döde Jovur och över sönerns imponerande broanläggning, ett motstycke till runstensparet vid Måsta (U 859 och 860) eller till Jarlabankes berömda bro vid Täby (U 164 och 165).

Om innebörden i uttrycket »göra bro» se U 347—348, R. Kinander i *Kronobergs läns runinskrifter* (1935), s. 7 f., J. Sahlgren i *UFT* h. 26 (1910) och O. Lundberg i *En vägbok för Uppsala län* (1937). En vägbro, byggd med den bredd och den omsorg, som här är fallet, kan icke ha haft en blott lokal betydelse. Den måste på sin tid ha ingått i den stora riksväg, som passerade Läby, nämligen Eriksgatan. För alla dem, som här passerade förbi, gävo inskrifterna till känna, att denna bro ha sönerna Jarl och Karl och Igulbjörn gjort till sin faders minne. Att skapa bättre vägar genom landet har varit en av 1000-talets främsta kulturuppgifter, livligt understödd och uppmuntrad av den missionerande kristna kyrkan, som behövde bättre och säkrare förbindelser för sin verksamhet. Naturligtvis var det till en början bönderna på de marker, där vägarna gingo fram, som det ålåg att göra röjningar, lägga vägbankar över sumpmarker och bygga broar över vattendrag. På 1000-talet var det ännu ett frivilligt åtagande, som med stolthet omtalas på många runstenar; sedermera övergick det till en lagstadgad skyldighet för byalaget eller för hundaret.

Om inskriften och om ornamentiken se ovan U 901. Att det tredje namnet skall läsas **ihulbiurn**, icke **hulbiurn** Holmbjörn, som i äldre tid var vanligt, framgår med full visshet av inskriften på U 901.

Om ornamentiken anmärker O. v. Friesen (1908): »Ornamentiken är utförd med mästarehand. Rundjuret har lagts i eleganta linier. För att nå idealet för 1000-talets nordiska ornamentik — en fylld yta — har jämte rundjuret anbragts fyra bifigurer utom det kors, som upptar ristningens öfre midtfält. Af dessa äro tvänne af inom runstensornamentiken mera vanlig gestalt: i rundjurets korsningspunkt ett ormliknande djur, som här tjänstgör i stället för den eljest ofta uppträdande löpknuten. På vänstra sidan om korsets nedre del ha vi det andra, tämligen likartadt, men försedt med en framfot. De båda öfre ornamentdjuren visa däremot en mera ovanlig typ. Närmast kunna de liknas vid björnar.»

Stenen är, liksom U 901, ristad av Åsmund Kåreson. »Stenen är sålunda», tillägger v. Friesen, »från senast midten af 1000-talet».

905. Vänge kyrka.

Litteratur: B 427, L 1552. J. Bureus, Fa 6 s. 64 n:r 98 (Bureus' egen uppteckning), s. 123 n:r 71 (Caspar Cohl), s. 216 n:r 255 (Rhezeliuss), Fa 5 n:r 476, Fa 1 s. 103; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia* (1719), s. 332 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (Fm 60) 1, s. 41; *Kyrkoinventarium 1828* (ATA); R. Dybeck, *Reseberättelse 1863* (ATA); *UFT* h. 11 (1883), s. 248; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 116.

Avbildning: J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 427).

Runstenen låg enligt Joh. Bureus »uti Vänge kyrkedör» (Fa 6), »Wänge Wåknhusdör» (Fa 5), enligt Caspar Cohl »I Wängie Woknehusdörr» (Fa 6), enligt Rhezelius »Vthi Wåkenhusdören» (Fa 6). — I *Ransakningarna* (1672) meddelas, att »I wapnhusdöhren utj Kyrkian ligger en steen påskrifwin». Peringskiöld: »Vti Wänge Kyrkiodörr, är en gammal Runsteen ibland grundwalen inmurad.» — O. Celsius har granskat inskriften år 1717 och den 8 okt. 1726. Han anmärker: »dhels under muren, dels af trampande bortnött.» — Dybeck har 1863 förgäves sökt stenen men omsider fått veta, att den omkring 1850 blivit inmurad i kyrkväggen: »Länge söktes runsten, som förr legat i Vänge kyrkodörr (Baut. 427); men han kunde ej finnas. Först för några dagar sedan har jag fått veta att han för icke mer än omkring tolf år sedan blifvit inmurad i kyrkväggen och

Fig. 431. U 905. Vänge kyrka. Efter B 427.

öfverrappad; det gamle bönder, vid mina besök på stället, icke kunde få ur sig!» I *UFT* h. 11 (1883) meddelas, att stenen var »borta före år 1846».

Stenen har legat som tröskel i »vapenhusdörren», d. v. s. troligen i ingången från kyrkogården till vapenhuset på kyrkans södra sida (se avbildning av kyrkan i Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia*, s. 332). Dess båda ändar voro inskjutna under muren på ömse sidor, varigenom också ristningens översta del var dold. Hela stenens höjd kan därför ej anges, men det synliga stycket, som upptog dörröppningens bredd, var omkring 1,20 m. Stenens bredd omkring 1,10 m.

Ristningen har en ovanlig form, varför också Liljegren har upptagit den bland »runstoder». Det är av inskriften tydligt, att stenen har varit rest, icke en liggande gravhäll. Runinskriften har varit infattad i en enkel ram, som följt stenens ytterkanter; nedtill har ramen varit rak, men upptill bågformigt rundad. Det är helt ovisst, var läsningen skall börja. Såväl Bureus (F a 5) som Celsius och Liljegren ha tagit för givet, att man skall utgå från vänstra sidan nedtill. Det är också i och för sig det mest naturliga. Inskriftens första ord blir då **totia**, vilket som namn är högst ovanligt (se härom U 4). Man skulle här hellre vilja se appellativet *dottia* 'dotter'. Detta bör i så fall ha varit föregånget av ett namn i genitiv. Då man nu längst ned på h. sidan läser **porker**, vilket naturligen låter sig tolkas som kvinnonamnet *þorgæðr*, frestas man att här söka inskriftens början.

Inskrift (enligt O. Celsius, med det inom [] supplerat efter B 427):

porker [h]nlfr[i-] ... **totir** · **lit rita** · **sten yft** ... **suin** ... **ok ftir** : **brynulfar** ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Porgærðr, Hallfri[ðar](?) dottir, let retta stæin æft[iR] Svæin ok [æ]ftir Brynulf.

»Torgärd, Hallfrids(?) dotter, lät resa stenen efter Sven och efter Brynulf.»

Till läsningen: Efter 32 **t** har Celsius ... och antecknar: »skymmes af muren el. pelaren.» Det är oklart, var 33—36 **suin** har stått, som Celsius ensam har läst. Efter 36 **n** antecknar han: »Här går muren öfver», och över det följande (r. 37—42): »i andra slängen». Mellan 6 **r** och 8 **n** har han lämnat ett tomrum. Efter 11 **r**: »mehr är der ej». 9—11 äro vänderunor. År 1717 har Celsius läst 16 **l** och 30 **u**.

Bureus: **porker hnlkr** ... **totir lit rita sten y** ... **mkrfr brynulfr** (F a 6); **porker hnlkr** ... **totir · lit rita sten yf** ... **· brynulfr** (F a 5). Caspar Cohl (F a 6): ... **r** ... **u · apoi** ... **totin : lit rita sten yf** ... **i brynaulfan**. Rhezelius (F a 6): ... **rker · ial** ... **totir · lit rita sten yf** ... **kfuir · brynulfar i**. — Hadorph och Leitz (B 427): **porker hnlfri** - ... **totir · lit rita stin yft** ... **ok · fuar · brunulfr** ·. 9—11 äro vänderunor, och då säkerligen hela namnet 7—13 **hnlfri** -. 8 **n** torde vara felristat för **a**. R. 13 är ett rättvänt **f** (med något skadade bst). Detta förefaller mindre sannolikt. Kan det vara felläsning för en vänderuna **p**? Därefter finnes lagom plats för ytterligare två runor. En form (gen.) **halfripar** förefaller därför vara möjlig med hänsyn till det föreliggande materialet.

1—6 **porker** är sannolikt kvinnonamnet *Porgærðr*, med **ð** bortfallet mellan två **r** i nominativ. Jfr U 14 **porker**, U 518 **purkir**, Ög 81 **pukir**. Andra exempel på kvinnonamn på -*gærðr* med bortfall av **ð** i nom. se U 735. *Porgærðr* är ett jämförelsevis vanligt namn; utom de redan nämnda be- läggen förekommer det U 79, 439, L 199 Bolsta, Vaksala sn, Sö 302, 306. — Kvinnonamnet *Hallfriðr* synes icke vara känt från någon annan svensk runinskrift. Icke heller är det (enligt Lundgrens o. Brates namnordbok) belagt i någon medeltida urkund. Detta gör naturligtvis den föreslagna läsningen och tolkningen något osäker. Från Norge och Island är namnet välkänt, även om det icke kan sägas höra till de vanligaste kvinnonamnen. — Mansnamnet *Bryniulf* (*Brynulf*) hör icke heller till de vanliga. Det förekommer på ännu två uppländska runstenar: U 252 och L 150 Ekelunda, Bälunge sn, på två sörmländska: Sö 125 och 155 och en västgötsk: Vg 59.

»Thet märkeligaste på stenen är», säger Johan Peringskiöld, at här afbildas ett gammalt Wapn, innom hwilkets Skiöldekanter, wid en Ägishiälm, wisa sig twenne emot hwar andra vprätt stående Leijon, med en gammal flätning, vthmärkte, på thet sätt som Scando-Scythernes Släcktinge Hector fordom förde sit Wapn vthi thet Trojaniske Kriget, hwar om förmäles vti Observat. Eugenia. & Heroic. lib. 2 c. 3 p. 104. Hector Trojanus duos leones aureos elevatos & sese mutuo respicientes, æquore rubeo gerebat. Man läse Homeri Iliados A at Hector haft en jämbred och nestan lika lång skiöld, lysande såsom en blixst med Fadrens Thors ägishielm. The gamle hafwa också kring Skiöldekanten inskrifwit sina namn och hederstitlar, som Greken Pausanias lib. 5 mäter om then förskräckelige Agamemnon, hwilkens skiöld med Leijon-hufwud märkt, och sedan i Olympiæ tempel uphängd, hade på Grekisko kring kanten thenna menings inscription:

Pavor hic est hominum, manibus hunc gerit Agamemnon.»

Inskriften tycks, även om den icke är helt klar på alla punkter, ha haft den på runstenar vanliga formuleringen. Däremot är ristningens ornamentik ganska egenartad. Inom en ram, som alldeles avviker från det vanliga, därigenom att den saknar varje spår av djurornamentik, stå tvenne djur uppställda mot varandra. Man ser dem alltså från sidan, i profil. De äro tecknade

med full symmetri, som spegelbilder av varandra. Icke utan skäl har Peringskiöld kommit att tänka på sköldhållare på heraldiska vapen. I huvudet framträder ett stort runt öga, men detaljerna äro f. ö. oklara. Från bröstet utgår en smal framfot som går under kroppen och bakom den båg böjda ryggen tar stöd mot runramen. Bakfoten är jämförelsevis kort, med två bredflikiga tår. Den långa svansen är upprullad ett varv omkring kroppen och slutar under halsen i ett tvåflikigt blad. I utrymmet mellan de båda djurens hals och huvud står ett s. k. korsat kors, välkänt från en mängd runristningar, särskilt från Uppsalatrakten och norrut. Man tycker sig här ha starkare skäl än i vanliga fall att räkna med en främmande förebild, som givit mönster eller åtminstone idén till kompositionen.

Brate har påpekat, att »korsat kors» förekommer på en runsten, som är signerad av ristaren Likbjörn (L 132 Bälinge). Med stöd av detta vill han, om också med en viss tvekan (»möjligen»), till samme ristare attribuera ett antal ristningar i Bälinge, Jumkil, Björklinge och Gryta socknar. Vidare framhåller han, att »korsat kors» också förekommer på U 905 och på L 102 (B 422) Uppsala, »som annars äro skiljaktiga». Det är tydligt, att Brate *icke* vill föra dessa båda ristningar till Likbjörn.

906. Brunna, Vänge sn.

Litteratur: B 426, L 113. O. Verelius, *Manuductio ad Runographiam Scandicam* (1675), s. 55; J. Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia* (1719), s. 335; P. Dijkman, *Historiske Anmärckningar* (1723), s. 64; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 44; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 128 f.; UFT h. 11 (1883), s. 249; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 110; Sven B. F. Jansson, *Rapport till Riksantikvarien* ³¹/₈ 1950 (ATA).

Avbildningar: Träsnitt hos Verelius a. a.; J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 426).

Runstenen, som numera är förkommen, finnes första gången omtalad och avbildad i O. Verelius' *Runographia* (1675). Den betecknas som »Lapis Brunnensis. Brunna stenen i Wänge sochn». Den är icke omnämnd i *Ransakningarna*. Men den har blivit undersökt av J. Hadorph och hans ritare J. Leitz samt sedan offentliggjord i Peringskiölds *Monumenta Ullerakerensia* (1719) och i *Bautil* (1750). Peringskiöld betecknar den som »Brunna Stenen i Trägården» (B 426: »Brunan trädgården» [!]; L 113: »Brunna trädgård»). P. Dijkman: »Brunna By.» — Celsius har granskat inskriften den 7 okt. 1726. — När och på vad sätt runstenen sedermera har förkommit, är okänt. I UFT h. 11 (1883) uppges, att den »var borta före den 29 Augusti 1861». I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869) omtalas visserligen, att en runsten finnes »i Brunna trädgård», men detta var givetvis icke B 426, L 113, utan den ditflyttade Körlinge-stenen U 910.

Stenens höjd ung. 1,80 m., bredd ung. 1,15 m. Toppen var avslagen, varigenom några runor ha gått förlorade.

Ett fragment av runstenen påträffades i april 1950 i en stenmur invid mangårdsbyggnaden i Brunna. Det var av ljusröd granit, i storlek 0,52 × 0,38 m. Fragmentet har tillhört runstenens nedre vänstra del. Däri ingår av inskriften runorna 6—8 **ip** · **l** jämte korta stycken av föregående runor. Stenen har sålunda blivit sönderslagen, och stycken ha sedan förmodligen använts i byggnadsarbeten på gården. Fragmentet förvaras t. v. på den plats, där det har blivit funnet.

Inskrift (enligt B 426):

tiðfrið · lit · rita · stain · iftir · hulmkir · s . . . n · uk · rl · uk · munkir · at · broður · sin ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Tiðfrið let retta stein æftir Holmgæir, s[un si]nn, ok Karl ok Mungærðr(?) at broður sinn.

»Tidfrid lät resa stenen efter Holmger, sin son, och Karl och Mungärd(?) efter sin broder.»